

PRÒLEG

Va ser quan em trobava immers en la fatigosa tasca d'aplegar els diversos testimonis orals que se m'havien facilitat per al meu treball d'antropologia que vaig retrobar el Gerard (aquest no és el seu nom autèntic) per primer cop en molts anys. No sabia dir si havia canviat gaire des d'aquella llunyana època en què havíem començat a coincidir pels locals del barri antic: potser alguns quilos de més, uns gestos mesurats que contrastaven amb l'antiga expansió alegre, un sediment de saviesa cansada a les línies del rostre. En definitiva, res de ressenyable en algú que ha traspasat la trentena i ha dit l'adéu definitiu als anys fàcils de la primera joventut. Tampoc podria assegurar que llavors jo hi hagués tingut una relació prou estreta que em permetés, a partir del coneixement passat, contrastar-lo amb la persona que se m'adreçava, un cop fetes les salutacions i les breus remembrances de rigor, amb l'expressió d'algú disposat a revelar-me una informació de gran interès. M'havia trucat la nit abans, la veu inesperada sorgida del fons del pou dels records més aviat nimis, dins l'inabastable quadre dels grans records que preferim magnificar. Em va explicar que s'havia assabentat per un conegut comú que jo em trobava elaborant —no sabia que en veritat especulava, donava cops de cec, temptejava, assajava amb desídia— un estudi d'antropologia juvenil bastit a partir d'històries de vida recollides entre els antics companys de festa de la nostra època daurada. Se'm va oferir a proporcionar el seu testimoni amb una publicitat inapel·lable: tenia una bona història que necessitava airejar.

Li vaig fer dues preguntes. En què es basava per dir que era bona i per què l'havia d'airejar. La primera pregunta no me la va respondre. Pel que fa a la segona, va adduir una necessitat vital, filosòfica si es vol: si jo era capaç d'integrar, amb una articulació lògica, el seu periple concret amb la totalitat d'avatars que suposadament havia consignat entre els antics joves per a la meva dèria antropologista, si podia representar-lo com un dels múltiples

exponents que expliquen la complexa realitat d'una generació; en una paraula, si la seva història servia, des d'una aportació ínfima, per il·lustrar la gran història, potser de retruc entendria el que li havia passat i això adquiriria una mena de significació.

Llegir el quadern que em va proporcionar i recordar ara aquestes ínfules, tot aboca a la mateixa conclusió: el Gerard pateix una mena de malaltia de difícil curació. No sap que el món és absurd i probablement no té sentit, o que si en té algun, mai no serà agradable de saber. No sé a què el va dur exactament el seu viatge final. Pel que fa a mi, si acabo algun dia de donar forma al meu estudi, aquesta burda pretensiositat antropològica que pretén descriure'ns a tots plegats, dubto arribar a pitjar cap ressort secret que ens mena a la revelació, per dir-ho amb l'estil genuí del mateix Gerard. Però confesso que, més aviat inconscientment, una mica d'aquesta pruija hi havia quan, després de llegir el quadern, em vaig llançar amb un pueril entusiasme a buscar altres testimonis de la seva història desgavellada per aplegar-los i embastar una obra coherent. Sense saber què hi havia de cert i què d'inventat o imaginat o tergiversat, vaig haver de reconèixer que, efectivament, era una bona història, i la multiplicitat de punts de vista no faria sinó enriquir-la i tornar-la més diàfana. Llàstima que, amb relació als fets narrats al quadern, no aconseguís cap testimoni de pes i que els finalment inclosos en aquest llibre revesteixin, per dir-ho així, la categoria de secundaris. Les meves limitades capacitats com a investigador no donaren per a més, si no era que els personatges principals que finalment trobava es negaven a parlar amb mi. El mateix Gerard, a qui necessitava tornar a veure per conèixer el desenllaç del seu estrany periple, va restar il·localitzable fins que un cop de sort em permeté retrobar-lo i reprendre el fil mig descabdellat. A la seva veu correspon també el darrer capítol d'aquest llibre, el sorprenent dietari que finalment va accedir a lliurar-me, tot i que el punt on deixa els fets ve a ser una altra cortina fosca darrere la qual desapareix el Roger (tampoc és el nom autèntic), l'enigmàtic amic de la infància del Gerard.

No m'ha tocat altre remei que expandir el llibre en direccions marginals, mercès a la participació dels secundaris abans mencionats, en detriment de qüestions cabdals que potser el lector considerarà omissions inexcusables. Com passa amb la vida de tothom, sobretot la dels altres, que sempre és un misteri irresoluble.

QUADERN DEL GERARD

Suposo que en primer lloc hauria de parlar de fa vint-i-cinc anys, un dia a la tarda, qualsevol dia d'escola entre dilluns i divendres, a l'hora de sortir al pati. De més grans perdríem aquell privilegi tan grat de l'esbarjo a la tarda, però llavors, amb tot just cinc anys, en plena etapa preescolar, encara en gaudíem. Resultava estrany, o bé hauria de dir que me'n resulta ara a través del record, la visió del pati desert des de la porta de l'aula, l'habitament solitari dels arbres de fulles grogues, la llangor només pressentida de la tardor. Es tractava d'un àmbit gairebé màgic per a nosaltres, tot i que potser és des del moment present que puc veure'l màgic, llavors només hi havia una sensació de llibertat en un espai retut exclusivament als nostres jocs, feliçment salvat de la interferència dels nens de cursos superiors, de tot el guirigall matinal on els més petits ens sentíem vagament aclaparats. El pati era un regne solitari i expectant, i nosaltres un desig amb prou feines reprimit d'emprendre la corredissa abans del senyal convingut de la professora, que ens donava instruccions perquè ens poséssim en filera i poguéssim acabar el recompte.

En una d'aquelles tardes, doncs, va aparèixer el Roger, des de la filera de l'aula de la vora. Feia el mateix curs que jo, però anava a l'altra classe. A l'hora de l'esbarjo de tarda coincidíem les fileres de les dues classes de preescolar, arrencades en paral·lel, disposades a menjar-nos la vastedat del pati. Des de la seva filera, algú el va cridar i jo vaig poder associar per primera vegada el seu rostre, la mirada vivaç tan característica, amb el nom que ja havia sentit pronunciar per boca d'algun company de classe a l'hora d'explicar-ne batalletes, ja se sap: que si el Roger l'altre dia al pati va fer allò, que si vam anar amb el Roger a fer allò altre. No m'interessava especialment el Roger pel fet de sentir-ne parlar, altres caps visibles de l'aula B que no coneixia ingressaven també en les converses, alguns fins i tot amb més freqüència que el mateix Roger, i cap em despertava un interès

especial per establir-hi relació. En el primer moment, vaig associar la cara amb el nom, i una tendència natural cap a la curiositat, tan pròpia de l'edat, em va fer aturar en el petit descobriment. Res més. Ara bé, va ser un aturament cabdal, perquè me'l vaig mirar bé, cada detall que perfilava el posat habitual, el que no abandonaria mai al llarg dels anys, una mena d'expressió que es mirava el món amb els ulls ben oberts i enjogassats però també amb una mena de reserva indefinible. Això no es pot explicar gaire bé, potser tots dos ànims no eren simultanis, únicament s'alternaven, i la distorsió inevitable del record me'ls vol tornar en una mixtura indestriable, com un tot que me'n vulgui donar una imatge veritable però al mateix temps poc intel·ligible. El cas és que me'l vaig mirar i vaig decidir, amb la gratuïtat inefable dels cinc anys, que volia que el Roger fos amic meu.

D'aquesta manera va començar tot. O no. Per desgràcia, de seguida m'adono mentre ho escric que tot ho suposo, tot ho basteixo sobre la precarietat d'unes poques fórmules sabudes. Ara que hi penso, podria ser que l'hagués vist abans? I si no fos així, de què serveix igualment entronitzar aquell primer moment? No m'ajuda a descabdellar la història, cap mena d'història. Només és una necessitat, això mateix, una patètica necessitat de dignificar els fets, de donar significació a allò que no en té, una pura absurditat. De fet, el primer cop que el vaig veure i vaig voler que fos amic meu no té cap importància. L'únic que realment té importància per a mi és el que no sé.

No era un mal començament, si assumim les històries com una necessitat de plantejament, nus i desenllaç. Un bon plantejament, la trobada a la porta de l'aula, recurs si més no de pura lògica cronològica. La primera vegada, o potser no, però no és segur. Escric aquest reguitzell d'imprecisions per alguna motivació fosca, per traslladar al paper una figura amagada, per trobar vés a saber què. Això és legítim, fins i tot encomiable, però per moments sembla un mer substitut gràfic de la ignorància amb què he tapat totes les claus de la meva vida, una buidor solapant-ne una altra. Estic tan saturat, com la resta de mortals, de llocs comuns i instruccions precises per viure, escriure i cuinar, que acabo passant de puntetes per tot arreu, o el que és pitjor, equivocant-me en el camí de bon principi. Fa massa temps que intento treure l'entrellat de la meva amistat amb el Roger partint del moment de la porta a peu de pati, com si reclamés la potència lírica d'un gran poema narratiu que no em fes insignificant als

ulls del passat, precisament ara que em sento més insignificant que mai. Un mal endèmic, ben mirat. El titellaire desconegut em guia els passos cap a les estructures apreses, es preocupa per la meva vanitat, per la meva ceguesa. Per què havia de començar Sí, recordo aquells temps de la infància...? Quina fatiga. No la infància, sinó aquesta mena de frases.

Les estructures apreses han estat la meva perdició. Probablement, ara no em trobaria aquí, buscant or entre la brutícia, si n'hagués fugit fa temps. Potser ni tan sols m'hauria casat amb la Maite per divorciar-me'n tres anys més tard. Ara, aquesta és una associació inesperada, no m'havia plantejat dir una sola paraula sobre la Maite, però els elements són diversos i per força s'han de tocar, guarden la seva corresponent relació soterrada. De la mateixa manera que he començat malament la història del Roger en buscar l'apunt sabut i recurrent de la primera vegada, també va començar torçuda la lluita contra el no-res en dir-li a la Maite que l'estimava. T'estimo és expressar la frase preceptiva i bastir de sentit el futur gràcies a l'únic i dubtós mèrit d'haver-la pronunciat. Trio t'estimo d'entre tot l'assortit de formes possibles, una casa, una boda perquè t'estimo. I així m'ha anat. Però avui només em ve de gust parlar del Roger.

Sempre que he de pensar en el caràcter tan fort que tenia, em ve a la memòria el mateix episodi. Un matí a l'estació de Sants, les motxilles a l'esquena, fent cua en una de les finestretes per comprar els bitllets. Havíem d'agafar un tren regional cap al Pirineu, però no hi havia pressa, disposàvem d'un marge prou ampli de temps. Quan la persona que hi havia davant nostre es va apartar de la finestra i nosaltres anàvem a fer el pas més enllà de la línia d'espera, una senyora gran se'ns va avançar desviant-se sobtadament de la cua del costat. Sense tombar-se cap a nosaltres per donar-nos una explicació, va amollar al venedor una excusa precipitada sobre la pressa que tenia. Jo em vaig quedar paralytitzat per la vergonya aliena, com sol passar-me en aquests casos, però el Roger es va posar gairebé a frec d'orella de la senyora i li va deixar anar ben fort un Molta barra, senyora que hauria fet pujar els colors a qualsevol persona que, en un radi pròxim, alguna vegada en la vida s'hagués saltat una cua. La senyora va fer com si res, tot i que un lleu parpelleig nerviós va delatar el trasbals que li provocava l'esbroncada. El Roger li ho va repetir, aquest cop estalviant-se l'afegit senyora i en un to una mica més alt, a tall de conclusió contundent, sense que semblés que li im-

portava gran cosa els centenars d'ulls que se'ns havien clavat a causa de l'enrenou. Només ens preocupaven a mi i a la senyora, la qual, si ho jutgem pel grau de color que li va enrojolar la cara després de la segona imprecació, ja devia estar penedint-se amargament de la malifeta. Més tard, una casualitat infausta per a la pobra dona va voler que la seva andana estigués a tocar de la nostra. En passar prop d'ella, que estava d'esquena mirant la via, el Roger va trobar l'ocasió per engegar-li sense miraments la frase tant putejar el personal per haver d'esperar-se al final. Tampoc es va girar.

Un cop al tren, evocant-ho entre riures, el meu amic em va advertir que tot aquell número no l'havia muntat perquè el molestés especialment haver d'esperar-se un parell de minuts més a la cua o per un temor infundat a perdre el tren, sinó simplement per dignitat. "No has de permetre que la gent es pensi que ets imbècil", va assegurar. Ara m'adono que a mi em va faltar el que a ell li sobrava, una capacitat innata per imposar-se. L'anècdota de l'estació és irrellevant, res de ressenyable entre els milers d'incidents que deuen reproduir-se cada dia a les estacions i a tot arreu, i tanmateix, crec que em dóna la mesura de l'autèntica diferència entre el Roger i jo. Me la dóna obscurament, com la consciència d'un pecat ocult, com la sentida d'un mal enquistat al fons de l'estómac.

L'autoritat de què es revestia dins el nostre grup d'amics, o dels diversos grups d'amics on ens vam trobar al llarg dels anys, no era buscada ni ningú la proclamava, simplement s'acceptava de forma quasi inconscient. Era una autoritat tàcita, mantinguda sense necessitat de comportar-se autoritàriament, i mai va provar de beneficiar-se'n, ni tan sols de forma subtil. S'ha de dir que sovint es mostrava cruel o egoista, però mai a causa d'un aprofitament maliciós d'aquesta posició de privilegi. Davant un rampell d'egoisme o una mala jugada que volgués fer a algú pel seu propi interès, la suposada autoritat no servia, ningú es deixava prendre el pèl pel simple fet que es tractés d'ell. D'aquesta manera va anar desenvolupant-se la seva relació amb els amics, i també amb mi, tot i que penso que en el meu cas es donava alguna circumstància especial, un lligam diferent i per això mateix més estret. Almenys, és el que voldria creure.

Tinc un altre record molt nítid: el Roger al bar de Camp de Mart, al fons de tot, al racó que quedava amagat des de l'entrada principal i el primer tram de barra, assegut al cap de taula i d'esquena a la paret, amb una gerra de cervesa al davant o un

cigarro a la mà, o totes dues coses. No podria jurar que sempre va seure allà, que el racó del bar va esdevenir una mena de propietat consentida, com la seva autoritat. No és gens segur, perquè, de fet, recordo la colla, amb ell ben present, asseguda en altres taules. És, tanmateix, l'única imatge clara que m'ha rescatat la memòria d'aquella època. Si més no, hi devia seure sovint, al racó. A vegades jo arribava al bar i ja podia distingir al fons, mentre passava rabent paral·lel a la barra i saludava l'amo, els caps del Cesc o el Toni entremig del bullici d'un divendres o un dissabte a la tarda. Pels gestos, per les mirades adreçades amb recurrència al mateix punt, jo deduïa que hi havia algú més d'esquena a la paret, invisible des del cap del local, i un pressentiment gairebé infalible em feia endevinar el Roger, un parell de segons abans de veure'l, inclinant una mica la cadira cap enrere i repenjat a la paret, bevent parsimoniosament la cervesa, parlant de dones o de política amb la irreverència pròpia de l'edat, malgrat tot exhaustivament informat, detentor d'opinions ben personals i sòlides, conversador solvent. Sabia més que tots plegats, parlava i parlava amb la seguretat de qui ha consumat una bona repassada als principals diaris i les principals revistes, desmuntava sense pietat i al mateix temps sense vanitat ni acarnissament les nostres fràgils teories sobre la situació del món, sobre les poques dictadures que segons els grans poders faltaven per combatre, sobre el nostre ingenu convenciment que els festivals de rock salvarien els drets humans. Encallats en converses apassionades, profundament subjectives, arbitràries a l'hora de prendre partit, jo vaig aprendre les connotacions de noms i fets que amb prou feines em sonaven dels telenotícies o dels diaris. I així vaig arribar a saber qui era i què va fer exactament el Che Guevara, què passava amb la qüestió palestina i tot el Pròxim Orient, per quina raó hi havia un pati del darrere a Llatinoamèrica; vaig descobrir que el Born in the USA de l'Springsteen no era un cant patriòtic sinó una crítica vitriòlica per la guerra del Vietnam, i que es van registrar esdeveniments molt negres en l'últim franquisme —procés de Burgos, Puig Antich, campanades a morts...— amb prou feines ressenyats als manuals d'història de l'institut.

Gent com el Roger, per sort, no és tan estranya. No faig cap descobriment dient que ni llavors ni ara tota la gent jove viu immersa en la ignorància més absoluta, desinformada, acrítica, gregària fins a la desesperació, si afirmo que en qualsevol lloc, en qualsevol circumstància, algunes persones ens desperten una mena de sensibilitat. A mi em va tocar el Roger. Però quan

l'evoco en aquests termes em pessigolleja un dubte mortificant, una evidència que fa trontollar el pedestal dalt del qual en vaig dipositar la imatge. I és que mai es va comprometre amb res, mai va demostrar amb els fets la convicció de les seves idees. Cap associació, cap partit polític, cap col·lectiu social del caràcter que fos el va veure mai entre les seves files. No hi va haver una sola iniciativa que el motivés a enfangar-se fins al coll, a exposar-se públicament per alguna causa, a donar forma pràctica a alguna mena de lluita. El progressisme, el compromís i l'esperit crític només els demostrava parlant, tot i que en aquests casos, l'aparent convenciment amb què defensava tantes causes perdudes semblava avalar la seva sinceritat. Seria massa fàcil parlar d'hipocresia, així com intentar maquillar la contradicció titllant-lo d'esperit llibertari, d'al·lèrgic a les disciplines i les instruccions. Tal vegada, i em dol reconèixer-ho, es tractava només de covardia, per molt difícil que resulti emparentar amb la covardia el Roger que escridassava la senyora a l'estació de trens. Simplement n'hauríem de dir comoditat, actitud que, ben mirat, no deixa de ser una altra forma de covardia.

O potser jo m'equivoco en tot.

Una nova imatge, aquest cop molt més antiga, de l'època de l'escola, una imatge que es repeteix al llarg d'una confusa època de la infància, als nou, deu, als onze anys. A casa del Roger, el meu amic de genolls dalt d'una cadira amb la mirada abocada a l'atles del seu pare, desplegat sobre la taula del menjador. Resseguia amb el dit costes, serralades, arxipèlags, l'extensió dels deserts i els mars, mentre m'explicava sense mirar-me el que li inspiraven tots aquells indrets remots i desconeguts del planeta, on no hi havia estat mai ni dels quals havia sentit a parlar. En aquell temps, la mare del Roger ens venia a buscar a tots dos en sortir d'escola i jo em quedava a casa seva a berenar i fer alguns deures junts, a l'espera que els meus pares tornessin de treballar i jo pogués anar-me'n a casa, que era ben a la vora. Quan ens cansàvem de gargotejar als quaderns de classe, anàvem a petar inevitablement al menjador i a la prestatgeria on el pare del Roger guardava els llibres voluminosos. Hi havia un parell d'enciclopèdies de toms innumerables, col·leccionables impecablement enquadrats dels temes més diversos, encara que hi sovintejaven sobretot els de caràcter històric i militar, llibres d'art a tot color, però el que ell sempre triava era el gran atlas d'un sol volum que descansava en un racó de la lleixa de dalt, repenjat sobre un costat de l'armari.

Com que llavors cap dels dos no era prou alt per arribar-hi, ens servíem d'una cadira. L'acte, no podria explicar per què, el decoràvem amb una certa impostura de clandestinitat o cosa prohibida, tot i que mai vaig tenir esment que al pare del Roger el molestés que agaféssim aquest llibre o qualsevol altre dels de la prestatgeria. El dipositàvem sobre la taula i el Roger l'obria per alguna pàgina a l'atzar. A més de voluminós, era un atlas preciós, molt actualitzat per a l'època, amb moltes làmines i fotografies a color o de satèl·lit, exhaustiu en el registre de noms, amb plànols magnífics de les principals ciutats del món. A mi l'atlas m'agradava, però reconec que als dos dies de descobrir-lo me n'hauria cansat si no arriba a ser per l'entusiasme del Roger, que suplia la seva falta de coneixements —llavors només era un nen, no el vanitós Dorian Gray de la saviesa en què es va convertir d'adolescent— amb una especulació imaginativa que convertia les pàgines acolorides, els perfils impersonals dels continents, en paratges irresistibles i alhora inquietants. Hi havia, per exemple, la marejadora extensió de l'Àsia del nord, un immens paratge ignot que abraçava la gran Rússia siberiana, allargada fins a confins que topaven amb l'Àrtic i el Pacífic, la desconeguda Mongòlia, la Xina i l'Índia clapades amb les taques marrons de l'Himàlaia. El Roger, amb la mirada fixa a la doble pàgina i amb el dit a manera de guia compulsiu, recreava les suposades prades ermes per on cavalcaven guerrers de civilitzacions incertes, que probablement s'inventava, o els pobles més inversemblants encimbellats als cims de muntanyes impossibles. Amb el temps, va aprendre a contrastar les impressions sobre els mapes amb les informacions que recollia en lectures ràpides o esbiaixades d'altres llibres de l'escola o de les enciclopèdies del seu pare. Una tarda es va dedicar a mostrar-me l'extensió i els límits dels principals imperis de la història.

—Els romans no van arribar al centre de tot d'Europa. Els devia fer por, tants boscos, tot tan fred i humit. Realment devia fer por, llavors, quan ningú sabia el que hi havia. I els germànics aquells tan salvatges... —aventurava amb una espurna als ulls, mentre el dit establia de forma imprecisa la frontera on es diluïa el domini de les legions de Roma.

—Però és que era un imperi molt gran, bé havien de parar... —intentava contradir-lo jo.

—No, tenien molts soldats, moltes armes, però allò devia fer molt respecte. Com quan van conquerir Anglaterra però no es van atrevir a pujar fins a Escòcia. Hi havia els celtes, que tenien druides que feien encanteris. En aquella època sí que devia ser

divertit viure, perquè hi havia molts llocs que no es coneixien de res, i tu podies anar a descobrir-los i pam, a veure què hi trobaves.

Un altre imperi pel qual sentia debilitat era el mongol. Se'n feia creus, que pogués arribar a ser tan gran, de Pèrsia i la Rússia occidental fins a la Xina, de Sibèria a Birmània. O el d'Alexandre el Gran, l'ampla faixa que lligava l'acotat Mediterrani amb l'Orient més llunyà. Tampoc s'escapaven a la seva devoció les cultures americanes precolombines; allò que més l'atreia dels asteques, els maies o els inques era que pertanyien a una gran parcel·la geogràfica, la de tot el continent americà, que avui dia és ocupada en la seva totalitat per una civilització absolutament diferent.

—Abans, d'Alaska fins a l'Argentina tot eren indis, de punta a punta. Quina passada, no? —el dit abraçava els vastos dominis dels pells-roges, la imatge perduda en la boira del mite, que ell reconstruïa a la seva manera inexacta i apassionada.

—Ara quasi no en queden. El profe ens va dir que els anglesos i els espanyols en van matar un munt.

—El meu pare diu que això sempre ha passat amb les races que no estan tan avançades...

Quan ets petit desconeixes les connotacions de certs punts de vista, de certes afirmacions. En aquella època no em calia valorar qualsevol observació que pogués fer el pare del Roger perquè em nasqués de dins una tendència espontània a evitar-lo, a no mirar-lo gaire als ulls, a experimentar davant d'ell un temor vague i incompreensible. És ara que puc associar la seva aurèola sinistra amb les tesis de solapat racisme que deixava anar de tant en tant. Així com l'esforç de reconstruir el perfil del Roger no fa sinó diluir-me'l encara més, el de son pare se'm presenta cada cop més nítid, més definitiu. Díficilment, però, arribaré a saber a què es dedicava exactament, d'on provenia el sou amb què mantenia la família, més enllà de les referències borroses a un departament de relacions internacionals dins del Govern Civil. Misteris, com molts d'altres que farceixen aquest camí per on intento redescobrir el meu amic. Era inevitable, de tota manera, que la figura de son pare prengués relleu en això que escric des del mateix moment en què he anat a parar de ple al record de casa seva, a les tardes amb berenar i quaderns de classe sobre les taules, a l'atles desplegat irradiant colors de mars i terres al menjador. El pare del Roger es deia Marçal. Costava veure'l, fins i tot quan arribava d'hora de la seva obscura feina i jo encara voltava per la casa, i parlava poc o gens, almenys davant meu.